

SRПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. IX св. 1—2

БЕОГРАД 1958

САДРЖАЈ

	Страна
1. <i>А. Белић</i> : Поводом језичких испитивања и излагања нашег часописа	1
2. <i>М. Стевановић</i> : Реченице без развијених главних делова	5
3. <i>Берислав М. Николић</i> : Смиреност Андрићева казивања	24
4. <i>Б. Милановић</i> : О једном глаголском дублету	32
5. Уз чланак Б. Милановића „О једном глаголском дублету“	
I. <i>М. Ситанић</i>	43
II. <i>М. С. Московљевић</i>	44
6. <i>С. Майић</i> : О облику „Србља“	47
7. <i>В. М. Мићовић</i> : Неколико напомена о значењу речи <i>накрјай</i>	54
8. <i>д-р Михаило Павловић</i> : О једном преводу с француског	59
9. <i>Милош С. Московљевић</i> : Деведесетогодишњица проф. О. Брока	69
10. <i>Милија Ситанић</i> : О квантитету једног вокала презентске основе	73
11. <i>Грегур Берих</i> : Како је постала реч курџон	76
12. Језичке поуке	77
13. <i>Уреднички</i> : Јован Радуловић	80

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уређивачког одбора — Берислав М. Николић

Научно дело

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА САН

БЕОГРАД
1958

Слог: „Научног дела“, Београд, Вука Караџића 5.
Штампа и повез Графичког предузећа „Академија“, Београд, Космајска 28.

О ЈЕДНОМ ПРЕВОДУ С ФРАНЦУСКОГ

Књижарски излози, каталози наших библиотека и белешке у дневној штампи, свакодневно речито говоре о плодној делатности код нас на пољу преводне књижевности. Међутим, књига виђена у излогу, наслов прочитан на библиотечком картону, ништа нам не говоре о квалитету превода. Често ни белешке и прикази не пружају много више података о томе како је превод урађен. Приказ превода најчешће је уствари приказ оригинала са два-три конвенционална епитета додата на крају. Јасно је да се не може очекивати и не треба очекивати да се после појаве сваког од многобројних превода појави опширан и подробен приказ превода заснован на детаљном упоређењу текстова. Могло би се, међутим, очекивати чешће појављивање чланака о превођењу уопште, о корисности превођења и тешкоћама, општим и посебним, при превођењу с појединих језика, затим о преводима код нас, о њиховом избору, њиховом квалитету итд., а када се прилика за то укаже, и о појединим преводима који својим особинама заслужују нарочиту пажњу. Од бележака и кратких приказа могао би се ипак очекивати конкретнији, макар и најкраћи, осврт на особине самог превода.

Последица недостатка ове навике код нас јесте на првом месту то да се читаоци превода објављених код нас не упознају са особинама појединих превода пре него што их прочитају (под условом да су довољно квалификовани да о њима суде у сваком погледу), као што се не обавештавају ни о квалитету превода једне одређене издавачке куће или једног одређеног преводиоца. Као другу, још важнију, последицу овога поменимо чињеницу да се један преводилац, или још чешће онај ко то тек треба да постане, понекад без много устручавања, ако само има воље и

потребе, прима да преведе једно дело за неку издавачку кућу која опет, са своје стране, немајући да се плаши јавне критике објављених превода (ако се већ не плаши из других, виших разлога), олако врши избор преводилаца, а понекад, рекло би се по неким преводима, и избор оних који одговарају за квалитет објављених превода. Истина је да се, како каже Богдан Поповић, у реферату о једном преводу¹, код сваког преводиоца готово без изузетка могу наћи недостаци (у погледу преношења интонације једне реченице, у погледу адекватности речи, у тачности преношења смисла итд.) и да је, по Ламаргиновим речима које он наводи, превод „дело које је најтеже написати“. То значи да се у одређивању критеријума за оцењивање превода не може поставити питање постојања или непостојања недостатака, него питање особина и броја тих недостатака. Превод о коме ће овде бити речи — *Дон Жуан или животи Бајронов* од Андре Мораа², иде међу оне преводе у којима, и поред неких позитивних особина, величина и број недостатака превазилазе дозвољену границу.

Његови недостаци могли би се поделити у две велике групе: једни се тичу нашег језика и уопште начина изражавања, а други су везани за тумачење оригиналног текста.

Од грешака у нашем језику падају у очи следеће:

1) Погрешна употреба присвојне заменице *његов* односно *свој*. Пример: „Сутрадан их Августа прими са њеном познатом повученошћу“ (стр. 287); „Многи млади људи метнули су црни флор на њихове качкете“ (стр. 505). Овакве грешке налазе се још и на стр. 16, 65, 106, 270, 279, 297, 298, 336, 400, 402, 436, 438, 439, 472. Има, међутим, примера за исту грешку у супротном смислу (*свој* уместо *његов*). В. стр. 298 и 511.

2) Погрешна употреба заменице *који* у акузативу кад је реч о стварима. Пример: „Према источњачком обичају *кога* су му објаснили“ (стр. 141); или: „Прстен *којег* је она била изгубила“ (стр. 258). Иста грешка понавља се и на стр. 11, 27, 51, 69, 101, 107, 112 (2 пута), 124, 176, 208, 238, 256, 282, 306, 312 (2 пута), 329, 346, 365, 367, 371, 415, 423, 427, 431, 468, 483, 490 и 505.

¹ В. у Књижевним новинама од 29. XI. 1957 чланак Д-р Милана Живановића, *Мишљење Богдана Поповића о његовим и његовим преводима*.

² Издање Нолита. Београд, 1956.

3) Погрешна употреба предлога *са* у инструменталу. Пример: „Победник је до смрти држао мач *са* којим је убио рођака“ (стр. 28). Сличне грешке налазе се и на стр. 18, 61, 69, 84 (2 пута), 86 (2 пута), 87, 119, 124, 125, 136, 141, 142, 148, 191, 192, 201, 214 (2 пута), 219, 221, 222, 223, 251, 252, 279, 303, 304, 305, 306, 308, 346, 347, 360, 362 (2 пута), 368, 394, 399, 400, 422, 439, 453, 457, 462, 473, 478.

4) Употреба прилога *ради* уместо *због*. Пример: „... био је суђен у Горњем Дому *ради* убиства“ (стр. 26). Употреба прилога *ради* у узрочном значењу налази се и на стр. 245, 269, 304 и 330.

5) Врло честа и неоправдана употреба посесивног генитива уместо присвојног придева. Пример: „Пред запрепашћеном децом Пижата“ (стр. 97); или: „секретар Наполеона“ итд. (в. још и на стр. 292, 356, 365, 372, 503 и др.). Овакво изражавање поседовања и још уз непотпуну интерпункцију доводи понекад до нејасности као у овом случају: „У Атини је срео у штабу Одисеуса Трелавнија, већег разбојника сада него икад“ (стр. 494). У француском тексту ова реченица гласи: „А Athènes, il retrouva, dans l'état-major d'Odysseus, Trelawny, plus bandit que jamais“¹.

6) Разне граматичке грешке које се не понављају више пута. *Сво* (стр. 55) уместо *све*; „језеро опточено *са шевари*“ (стр. 119); „У његовој *наклоности* према њој морало се умешати неко нарцистичко осећање“ (стр. 217); *вољеријанцом* (стр. 278) уместо *вољеријанцем*; *линији* од (стр. 306); *најсирожији* (стр. 313) уместо *најсирожи*; *рђавији* (стр. 395); „А сад је свршено *с обе*“ (стр. 416“.

7) Употреба облика *би* уместо *бисмо*, *бисте*. Пример: „Ми *би* хтели“ (стр. 369). Исто и на стр. 213, 315 (2 пута), 334, 347, 369, 400, 421, 434 (2 пута), 476.

8) Стране речи и провинцијализми.

а) стране речи које нису одомаћене код нас: *йарайеи* (стр. 375); *ревија* (стр. 426 и 440), не у смислу позоришне или кабаретске претставе него у смислу *часоис*; *фаниоми* (стр. 431) у смислу *духови*; *фармер*, *фармерка* (стр. 431, 513 и др.); *аио-йлексија* (стр. 491);

¹ *Don Juan ou la vie de Bayron*, Paris, Gresset, 1952, p. 359.

б) провинцијализми који имају одговарајуће књижевне речи: *ледењаци* (стр. 340) уместо *ледници*; *одлежу* (стр. 341) у смислу *разлежу се, одјекују*; у *увешима* (стр. 361) уместо *у ушима*; *иридонети* (стр. 422) уместо *доиринети*; *најредак* (стр. 479) у смислу *најредовање*; *смотак* писама (стр. 504) у смислу *свежањ* писама; *ириознасти* (стр. 507).

Пре него што пређемо на питања у вези са језиком оригинала, поменућемо и транскрибовање страних, нарочито енглеских речи којих у овом делу има доста. Превод је штампан ћирилицом и преводилац се држао обичаја који влада на подручју ћирилице, који као и онај други има и предности и мана, па је стране речи транскрибовао старајући се да их да у облику како се оне изговарају, или приближно њихову изговору, када су у питању гласови којих у нашем језику нема. Међутим, при транскрибовању страних, нефранцуских речи које је француски аутор писао оригиналном ортографијом или, нарочито тамо где су у питању имена и географски називи, онако како се они у Француској употребљавају, преводиоцу су се поткрале неке грешке које није било тешко избећи. Тако, он пише *Аберден* (стр. 32) уместо *Абердин*; *Баби Бајрон* (стр. 76, 215, 294) уместо *Беби Бајрон* јер је на енглеском *Ваву*; *Пийина њећина* (стр. 138) уместо *Пийијина њећина*; *Пире* (стр. 146) уместо *Пиреј*; *Квартјерли реву* (стр. 174 и 396) уместо *Квартјерли ривју*; *Дук* (стр. 294, 303) уместо *Дак* (на енглеском *disk*), патак. Како је то био надимак Бајронов, Мороа га није преводио; *Падуа* (стр. 390) уместо *Падова*; *Мор* (стр. 313) уместо *Мавар, Араин; Тезеја* (стр. 503) уместо *Тезеј*. Очигледно је да су француски изговор и ортографија трију последњих речи — *Radoue, Maure* и *Thésée*, навели преводиоца на погрешку. Поменимо још и колебање код речи Мисолонги, коју преводилац деклинира час као *Мисолонг* (стр. 485), час као *Мисолонги* (стр. 486), час опет као *Мисолонга* (стр. 486 и 487).

Недостатке и грешке који су везани за сам превод и језик оригинала и који нису малобројни, а од којих многи потичу не толико од незнања нити пак од недостагака других особина преводиоца него од недовољне пажње и савесности у раду, тешко је због њихове различите природе груписати а још теже све навести. Ради прегледности поделићемо их на неколике групе, на некоректно преведена места и на неспретно превођење на какво

је преводилац очигледно био наведен језиком оригинала. Ту су даље речи и изрази којима су давана значења која су чешћа или преводиоцу познатија, а не она која одговарају и, најзад, погрешно преведена места.

Добар део невешто или некоректно преведених места могао је са гледишта српскохрватског језика бити унесен у претходни параграф, тј. у грешке у нашем језику, али како многе од њих преводилац, по нашој претпоставци не би направио при оригиналном писању, ми ћемо их овде поменути. Понеке од њих плод су непажње и једно поновно пажљиво читање превода било би довољно да се исправе. Таква је, нпр., реченица: „А то је тај Хелеспонт што га је Леандар препливао да би се састао са својом драганом. Бајрон одлучи да *га* понови“ (стр. 142). У оригиналу стоји: „*Baupon voulut l'imiter*“ (стр. 94). Грешка коју ћемо сада навести друге је природе и другог порекла и понавља се неколико пута. Пример: „Пре неколико дана у истом хотелу отсела је девојка која је у Енглеској била последња Бајронова љубавница“ (стр. 326). Овде се, међутим говори о прошлости и у оригиналу стоји: „*quelques jours plus tôt*“ (стр. 234), те је према томе требало рећи „неколико дана раније“. Ово се налази и на стр. 168, 222, 223. Поменимо још ове некоректно написане реченице: „Мислите ли да је Лаура била Петраркина жена *да ли би* јој он целог живота писао сонете“ (стр. 297), или: „...чобани пободени на супротним врховима једни према другим“ (стр. 341). У оригиналу стоји „*les bergers debout*“ (стр. 245). Плеоназам који је лако било избећи: „Када су се после ручка дизали да *наздраве у његово здравље*“ (стр. 472). На стр. 503 пише: „Доктори су закључили, да је Лорд Бајрон и измакао овој болести да не би могао дуго живети“. Ова реченица звучала би много боље у овом облику: „Доктори су закључили да Лорд Бајрон не би могао дуго живети и да је измакао овој болести“ или: „Доктори су закључили да Лорд Бајрон, и да је измакао овој болести, не би могао дуго живети“. Наведимо још само реченицу: „...сигуран сам да то није радио ни *из* каквих празноверних сврха“ (стр. 504). Познато је да се нешто ради *из* неких *йобуда*, а да се нешто ради *у* неке сврхе. Даје се, нпр., приредба у добротворне сврхе.

Познато је да се и одличним познаваоцима језика и искусним преводиоцима удубљеним у оригинални текст, а и под утицајем

друге лектире и уопште језика са кога преводе, дешава да дух страног језика, и против њихове воље, у неким тренуцима потисне код њих осећање духа сопственог језика, ма колико оно било развијено и сигурно. Јасно је да су овакви тренуци утолико ређи уколико је јаче то осећање и буднија пажња, а један од најбољих начина да се последице овога отклоне, свакако је, опет, пажљиво читање превода и то пошто је протекло извесно време од његове израде.

Употреба присвојних заменица у француском, много чешћа него код нас, употреба неодређеног члана, употреба самосталне показне заменице *celui, celle* ради избегавања понављања, употреба конструкције за истицање *c'est ... que*, итд., покаткад наведу преводиоца да се огреши о дух матерњег језика. Примери за ово могу се наћи и у преводу о коме је овде реч. Тако, на стр. 148, стоји: „...постало је *један* карактер подједнако профињен и кротак“; стр. 310: „Она једина рече да није она *та* која их шири“. Још мање је у духу нашег језика ова реченица: „*То* је наша воља која нас спутава“ (стр. 383). Узгред буди речено, овакве и сличне конструкције увелико се употребљавају и ван превода иако су потпуно туђе нашем језику. У следећој реченици неоправдана је употреба заменице и боље је било поновити именицу: „Да ли сте жалоснији због греха или због његових последица? — или због увреде бога? — или због *о*не према вашим ближњима?“ (стр. 350). Ево примера и за сувишну употребу присвојне заменице: „...док су два јунака пијуцкали *свој* грог“ (стр. 470). Навешћемо још неколико примера мање карактеристичних за грешке у преводу уопште. На стр. 88 стоји: „... отишао је у гробље“; на стр. 433: „...у малом гробљу [...] једна ружа засађена“; стр. 415: „У улици неко свира на оргуљама“. Француско *nous autres, vous autres*, уз именицу обично се не преводи. Међутим, реченица из оригинала: „*Peu importe se que nous deviendrons, nous autres hommes barbus*“ (стр. 286), преведена је са: „Није важно шта ће бити од нас, *нас оситалих* брадатих људи (стр. 394). Поменимо још два случаја. На стр. 417 превода пише: „... у дванаест минута имаћу *јуних* 33 године“. Као што се лако може погодити, у оригиналу (стр. 301) стоји *dans* у смислу *кроз*. Последњи пример који ћемо навести овде не претставља крупну грешку али је типичан за повођење за оригиналом: „...признајући да је његов циљ

био да се послужи Бајроновим именом да би ушао у Грчку и *један-иуи* тамо, да ради за свој рачун. Француско *une fois là* свакако је боље превести као *а кад се тамо нађе* или на неки други сличан начин.

Преводилац није увек срећно одабирао значења речи и израза, он је каткад узимао оно које му је познатије а не оно које дотична реч одн. израз на томе месту има¹. Познато је да се једна од великих тешкоћа у учењу страних језика састоји у великом броју хомонима и речи и израза који у истом или мало измењеном облику имају мање или више слично или пак сасвим различито значење. Што боље познавање језика, проверавања у добрим речницима и пажљиво читање оригинала и тражење логичког смисла у тексту, свакако су најбољи начин за отклањање опасности да се текст погрешно не преведе.

Нашем преводиоцу није увек пошло за руком да ту опасност отклони. На стр. 83 превода, где је реч о једној школи у Енглеској, стоји: *античка* учионица. (Оригинал, стр. 49: *antique salle de classe*). Познато је да на француском *antique* не мора увек значити *антички*, тј. који припада старом веку, нарочито грчком и римском, него и *веома ситар*, *ѝрасѝар*, као што је овде случај. Будућа Бајронова жена Анабела каже у једном писму говорећи о Бајрону: „Бићу срећна ако прихвати позив који му шаље мој отац по овом *куруру*“ (стр. 255). У оригиналу, међутим стоји „*que mon père lui envoie par ce courrier*“ (стр. 178), што значи *истом љошѝом*, тј. у исто време кад и ја шаљем ово писмо, заједно са овим писмом. Пада у очи и изненађује и то што је преводилац реч *fille* преводио речју *девојка* тамо где је требало употребити реч *кћер*. На стр. 394 стоји: „... са гробаром, који је имао најлепшу девојку у Болоњи“. У оригиналу: „...qui avait la plus jolie fille...“ (стр. 285). На стр. 428 реч је о истом гробару и преводилац каже: „гробар са лепом девојком“. Види се, међутим, да је реч о његовој кћерки. То је случај и на стр. 102 и 203. Француска реч *générosité* значи, као што је познато, и племенитост и дарожљивост. Иако су ова два значења међусобно блиска и потичу од једног, она се често разликују и није свеједно да ли ћемо

¹ С обзиром на то што често исте речи и изрази имају потпуно различито значење, један део оваквих случајева могао би бити наведен и у следећем параграфу, тј. тамо где је реч о погрешно преведеним местима.

при превођењу употребити једну или другу нашу реч. Прево-дилац је, међутим, на стр. 472, где се говори о Бајроновој помоћи у новцу за време боравка на Кефалонији, употребио реч *илеменићоси*, а тако исто и на стр. 485: „Због своје племенитости био је омиљен међу сељацима из околине Мисолонга“. Француска именица *la dupe* означава онога који је преварен или оног кога је лако преварити. Ова реч се, међутим, не може узети за синоним француских речи које значе глуп, што је сасвим разумљиво када се узме у обзир да и паметан човек може бити преварен као што има и глупих које није лако преварити. Према томе, израз *être la dupe de quelqu'un* значи бити насамарен од некога, преварен, насести некоме и сл. а не *бити нечији глупак* као што је написано у преводу стихова на стр. 363:

Ја нисам ни твој глупан, ни твој плен.

У оригиналу стоји:

Je n' ai été ni ta dupe ni ta proie (стр. 262).

На стр. 166 оригинала пише:

Destiné par ses vertus mêmes à être dupe,
Il avait maudit ces vertus comme la cause de ses malheurs.

То је преведено овако:

Сопственим врлинама осуђен да буде глуп
Он је проклео те врлине као узрок несреће. (стр. 238)

Узгред буди речено, у првом примеру *mêmes* је требало превести нашом заменицом *сам* а не придевом *сойствени* јер та реч овде служи за истицање. Осим тога *de ses malheurs* није преведено као *својих несрећа*. На стр. 519 превода помиње се да је грофица Гвићиоли, некадашња љубавница Бајронова, „у Паризу имала леп хотел“. Очигледно је да овде није реч о хотелу у уобичајеном смислу речи, за шта и ми употребљавамо исту реч, него о засебној, пространој господској кући, за шта се такође употребљава реч *hôtel* (В. оригинал, стр. 378). На стр. 506 каже се да су се три пса играла на *мостиу*, а реч је о броду. Реч *pont* (у оригиналу стр. 368) не значи, када се говори о броду, *мости*, него *јалуба*, а капетански мост зове се *passerelle*. На стр. 353 стоји: „Бејл је видео осамдесет четири генерала који су у току једног дана приспели у општу четврт плачући и кукајући“. Није

тешко погодити да је у оригиналу (стр. 254) употребљен израз *quartier général*, дакле *главни сџан*. Упоредимо још само ову реченицу из оригинала са одговарајућим местом у преводу. „*Même pour un homme aussi désintéressé que Shelley, la gloire de Byron opposée à sa propre et injuste obscurité était un obstacle*“ (стр. 307). Превод гласи: „Чак и за једног толико несебичног човека као што је Шели, Бајронова слава *насујрош његовој и неоправдано мрачњаштво* били су сметње“ (стр. 425). Пре свега, речи *propre* и *injuste* односе се обе на *obscurité* а сама ова реч поред тога што значи *јомрчина*, значи и *непознајоси*, што је овде случај. *Мрачњаштво*, пак, рекло би се на француском *obscurantisme*.

У преводу, рекли смо, има и сасвим погрешно преведених места. Поменућемо најпре неколико речи које су надекватно или потпуно погрешно преведене: *caresse* — миловање, израз нежности (стр. 173) са *милоси* (стр. 248); *humilité* (стр. 248) са *чедноси* (стр. 345); *imprudent* (стр. 238) са *махниш* (стр. 243); *là-dessus* (стр. 243) са *шамо горе* (стр. 338).

Има и реченица које су у преводу добиле погрешан или нејасан смисао. На стр. 235 стоји: „Она мора патити“, а у оригиналу пише? *Elle devait souffrir*“ (стр. 163), што ће овде, с обзиром на смисао и на слагање времена рећи: „она сигурно пати“, „нема сумње да пати“. У преводу стихова на стр. 236 стоји:

Делити сва ваша осећања
Гледати само *ваше очи*.

А у оригиналу (стр. 164):

Partager tous vos sentiments,
Ne voir que par vos yeux.

Упоредимо са оригиналом и превод ова два стиха:

Сопствена лепота била је покретач духа,
Он се заразио лажним изумима... (стр. 369)

C'est de sa beauté qu'est agité l'esprit,
Il s'enfièvre de fausses créations... (стр. 267)

Прво, *agité* значи, као што је познато, *узбуђен*, *узбуркан*, *уздрман*; друго, *s'enfièvre* значи *заносиши се*, *олијаши се*. На стр. 205 оригинала пише: „Et maintenant s'il ne rosse pas les Alliés,

pous n'en aurons pas pour notre argent“. То је преведено овако: „А сада ако излема Савезнике, ми их више нећемо добити за наше *йаре*“ (стр. 290). Израз *pous n'en aurons pas pour notre argent* значи: *нећемо добити оно што (с њавом) очекујемо, нећемо бити задовољени*, а овде (Бајрон говори о Наполеоновом повратку са Елбе и показује жељу за његовом победом) *узалуд нам сва очекивања или сл.* На истој страни превода стоји: „Придружи ли му се сва Француска, нек иде доврага ако са својом империјалном гардом не може отерати освајаче“. Према оригиналу (стр. 205), требало је ову реченицу превести отприлике овако: „Ако је у стању да сâм освоји Француску, чудо би било кад не би могао да одбије нападаче уз помоћ Царске гарде“.

Као што се из горе наведеног види, недостаци овог превода нису ни мали ни малобројни. Неки од њих потичу свакако од несигурности преводиоачеве у познавању језика, али један добар број потиче очигледно од недовољне брижљивости и прецизности у раду. Понекад се има утисак да је превод урађен у једном или у неколико махова и да га по завршетку нико, па ни сам преводилац, није прочитао. Треба напоменути, међутим, да читалац превода може, заборављајући грешке и остајући хладнокрван, открити у појединим пасусума извесну преводилачку вештину, снажљивост и на тежим местима, као и богатство у речнику матерњег језика. После оваквих места, веће, готово неопростиве грешке тим теже падају, а нарочито оне које су се могле избећи само једним краћим задржавањем на тексту или проверавањем у добром речнику или граматичи, проверавањем које је потребно и највећим познаваоцима језика. Као и сваки занат и превођење поред воље и природних склоности захтева, пуно марљивог учења и много напорног рада.

д-р *Михаило Павловић*